

AQRAR SAHƏNİN ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİNDƏ ROLU

M.T.ABBASZADƏ
AMEA İqtisadiyyat İnstitutu

Məqalədə aqrar sahənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində roluna baxılmışdır. Müasir dünyada ərzaq təhlükəsizliyi probleminin vəziyyəti daim beynəlxalq təşkilatların nəzərindədir. Hal-hazırda ərzaq təhlükəsizliyi hər bir dövlətin milli iqtisadi təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi hesab olunur. Ərzaq təhlükəsizliyi ölkədə sabitliyin təmin olunması, iqtisadi tədbirlərin həyata keçirilməsi və s. məsələlərin həlli üçün sosial-iqtisadi imkanlar formalaşdırır. Məqalədə eyni zamanda mövcud problemlər müəyyən edilmiş, onların aradan qaldırılması istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: ümumi daxili məhsul, iqtisadi artım, ixrac imkanı, integrasiya, qloballaşma, iqtisadiyyat

Müasir iqtisadi şəraitdə milli iqtisadiyyatın və milli bazarın formalaşması ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əsas rol oynayır. Ümumiyyətlə, milli iqtisadi təhlükəsizliyin əsas təzahür forması ərzaq təhlükəsizliyi hesab olunur. Son illər hər bir dövlət ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün vətəndaşların yaşayışının əsasını təşkil edən əsas ərzaq məhsullarını özü istehsal edir. Aparılmış təhlillər onu göstərir ki, ərzaq məhsullarının xarici ölkələrdən idxal olunması dövlətin digər ölkələrdən asılı vəziyyətə düşməsinə səbəb olur. Xaricdən idxal əsasında gətirilmiş ərzaq məhsulları əhalinin sağlamlığına da tam təminat vermir. Bunun da bir neçə səbəbləri vardır. Bəzən idxal olunmuş ərzaq məhsulları xeyli köhnəlmiş və keyfiyyətini itirmiş olur. Məsələn, başqa bir coğrafi mühitdə yetişmiş ərzaq məhsulları digər coğrafi mühitdə yaşayan insanlar üçün bioloji cəhətdən o qədər də faydalı olmur. Bu şərtləri nəzərə alaraq vətəndaşların əsas ərzaq məhsullarına olan tələbatı mümkün qədər daxili istehsal hesabına ödənməlidir. Ərzaq təhlükəsizliyinin tam təmin olunması əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəlməsinə, orta ömür müddətinin artmasına gətirib çıxarır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, milli iqtisadi təhlükəsizliyin mühüm elementi kimi ərzaq təhlükəsizliyi çıxış edir. Ərzaq təhlükəsizliyi insanın sağlam və məhsuldar həyat tərzində mövcud ərzaqla kifayət qədər təmin edilməsi prosesini əhatə edir. Əsasən ərzaq təhlükəsizliyi dedikdə keyfiyyət standartlarına uyğun olaraq vətəndaşların əsas ərzaq məhsullarına olan tələbatının fasiləsiz ödənilməsinə təmin edən tədbirlər kompleksi nəzərdə tutulur [1].

Müasir iqtisadi şəraitdə ərzaq təhlükəsizliyi özündə 3 əsas elementi ehtiva edir:

- ölkədə yüksək keyfiyyətli ərzaq məhsullarının mövcud olması;
- müvafiq məhsulların qidalandırıcı tərkibi;

- ölkə vətəndaşlarının lazımi ərzağı əldə edə bilməsi.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas xüsusiyyətləri. Ərzaq təhlükəsizliyi dedikdə ölkədə aqrar sahənin imkanlarından istifadə etməklə yerli istehsal şəraitində istehsal olunmayan qıt xammal və ərzaqları ölkəyə cəlb etməklə milli bazar tələblərinə və mənafeələrinə uyğun təsərrüfatçılıq siyasəti həyata keçirmək də nəzərdə tutulur.

Müasir dünyada ərzaq təhlükəsizliyi probleminin vəziyyəti daim beynəlxalq təşkilatların nəzərindədir. Hal-hazırda ərzaq təhlükəsizliyi hər bir dövlətin milli iqtisadi təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi hesab olunur. Ərzaq təhlükəsizliyi ölkədə sabitliyin təmin olunması, iqtisadi tədbirlərin həyata keçirilməsi və s. məsələlərin həlli üçün sosial-iqtisadi imkanlar formalaşdırır. Əsasən ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı 2 əsas amilin olduğu halda mümkündür [2]. Onlara fiziki və iqtisadi imkanlar aiddir. Fiziki amil dedikdə hər bir zaman sağlam həyat fəaliyyətini təmin edən həcmdə və keyfiyyətdə əsas ərzaq məhsullarının satışda davamlı olaraq mövcudluğu nəzərdə tutulur. İqtisadi imkanlar dedikdə isə bu məhsulları hər bir vətəndaşın əldə etməsi üçün maddi imkanların mövcudluğu nəzərə alınır. Birinci amilin, yəni fiziki imkanların mövcudluğu aqrar sahənin inkişafından asılı olmaqla özündə istehsal edilən məhsullar və idxal hesabına yaradılan imkanlarla təmin olunur. Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində yerli istehsalın artırılması bütün ölkələr üçün əsas vəzifə hesab olunur [3].

Hər bir dövlətin ərzaq təhlükəsizliyi aşağıdakı hallarda təmin edilmiş hesab olunur. Ölkə ərazisinə idxal ərzaq məhsullarının daxil olması dayandıqda ərzaq böhranı müşahidə olunmasın və daxili bazarda satılan kənd təsərrüfatı xammalının və ərzağın ümumi həcmində yerli istehsal taxıl üzrə 90%, kartof 95%, şəkər 80%, bitki yağı 80%, ət və ət

məhsulları, süd və süd məhsulları 85-90%, balıq və balıq məhsulları üzrə 80%-dən az olmasın. Ərzaq məhsullarına olan tələbatı daxili istehsal hesabına ödəmək üçün bu parametrlər nəzərə alınmaqla vətəndaşların ümumi sayı və adambaşına düşən əsas ərzaq məhsulları normaları əsasında istehsal olunacaq kənd təsərrüfatı məhsullarının həcmi təyin olunur. Hər bir ölkədə adambaşına düşən ərzaq norması hər bir dövlətin iqtisadi vəziyyətindən, iqlim və ərazi şəraitindən və s. asılı olaraq vətəndaşların normal yaşaması və səmərəli fəaliyyət göstərməsinə imkan verən hansı məhsuldan nə qədər qəbul etməsi normaları əsasında təyin olunur [3].

Beləliklə, aqrar sahədə mövcud klaster strukturlarının digərlərinə nisbətən daha həssas olduğu nəzərə çarpır. Xüsusən də, texnoloji baxımdan daha çox inkişaf edən ölkələrin müvafiq təcrübəsindən görüldüyü kimi, aqrar sahədə ən çox ikinci tip klasterlərin, yəni innovativ və son məhsul növü üzrə qurumların təşkil olunması daha daüzgün ola bilər” [4]

“Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi” ndə bununla bağlı göstərilir ki, “Azərbaycanda bir neçə aqropark yaratmaqla fiziki və sosial infrastruktura dövlət tərəfindən ayrılan investisiyaların səmərəliliyini artırmaq, Azərbaycanın logistika qovşağında rəqabətədavamlılığını gücləndirmək, qida sənayesi və kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı sektorlarına müxtəlif investorları cəlb etmək və s. bu kimi müxtəlif məqsədlərə nail olmaq mümkündür. Təhlildən də görüldüyü kimi bu sahədə ciddi tədbirlərin görülməsi vacibdir.

Azərbaycanda aqropark, aqrobiznes inkubatorları və startaplar yaratmaqla emal edilmiş və edilməmiş mövcud ixrac məhsullarının istehsalını artırmaq və emalını təşviq etmək, eləcə də ənənəvi bitkiçilik məhsullarının istehsalını və idxalı əvəz edən məhsulların istehsalını canlandırmaq olar. Belə aqroparklar, aqrobiznes inkubatorları və startaplar şəbəkəsi aqrar sahədə klaster yanaşmasını tətbiq etmək imkanlarını artırır.

Aqroparklar yerli və xarici investorları cəlb edən biznes mühitinin yaradılması üçün bir sıra məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Aqropark modeli kompleks müəssisələrlə müqayisədə daha yüksək səviyyədə mərkəzləşmiş və geniş miqyasda fəaliyyət göstərən emal mərkəzlərinin yaradılmasına xidmət edərək klaster (qruplaşdırma) yanaşması əsasında qurulur. Aqroparklar logistika infrastrukturuna yaxın yerləşməklə yerli və xarici bazarlara çıxış imkanlarını artırır, ixracın lazımı səviyyədə reallaşmasına və beynəlxalq investorların cəlb edilməsinə şərait yaradır” [5]

Ərzaq təhlükəsizliyi – hər bir ölkənin iqtisadi müstəqilliyinin mühüm təzahür forması olmaqla, cəmiyyət üzvlərinin kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarına olan bütün tələbatının fizioloji qida

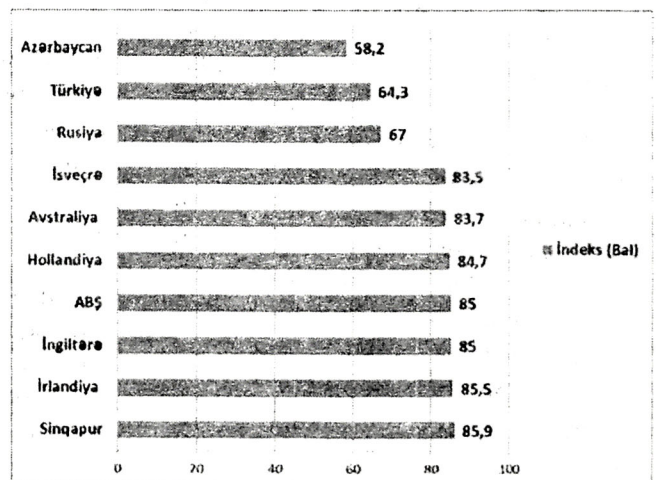
normalarına uyğun şəkildə və daxili istehsal hesabına ödənilməsinə, həmçinin dövlətin ərzaq ehtiyaclarının maksimum şəkildə (təbii ki, tam halda mümkünsüzdür) yerli istehsal hesabına çevik və səmərəli formalaşmasını özündə əks etdirir. İnkişaf etmiş dünya ölkələrinin təcrübəsi göstərir ki, milli ərzaq təhlükəsizliyi mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, bütün təsərrüfat subyektlərinin maraq və mənafeləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilən dövlətin aqrar siyasətindən çox asılıdır. Bununla yanaşı, ərzağın daxili bazarda yetərinə mövcudluğunun təmin edilməsi üçün dövlətin həm xarici, həm də daxili iqtisadi siyasəti mühüm rol oynayır [6].

Aparılmış təhlillər onu göstərir ki, bütün dünya üzrə əhalinin artım sürəti ərzaq və qida məhsullarına olan tələbatın artım sürətini müəyyən edir. Məsələn, əksər inkişaf etmiş dövlətlərdə aqrar sektorun məhsullarının istehsalı üzrə məhsuldarlığının artırılması istiqamətində müasir innovasiyalı texnologiyalar tətbiq olunmaqla ciddi irəliləyişlərə nail olunmuşdur.

Cədvəl 1

Bəzi inkişaf etmiş dövlətlərin ərzaq təhlükəsizliyi indeksi və reyting üzrə sıralaması (2018) (Global Food Security Index (GFSI))

Ölkələr üzrə reyting yeri	Ölkələr	İndeks (Bal)
1.	Sinqapur	85,9
2.	İrlandiya	85,5
3.	İngiltərə	85,0
4.	ABŞ	85,0
5.	Hollandiya	84,7
6.	Avstraliya	83,7
7.	İsveçrə	83,5
42.	Rusiya	67,0
48.	Türkiyə	64,3
56.	Azərbaycan	58,2

Şəkil 1 İnkişaf etmiş ölkələrin ərzaq təhlükəsizliyi indeksinin dəyişmə dinamikası (2018)

2018-ci il üzrə Beynəlxalq Analitik Agentliyin (Economic Intelligence Unit) 140 dünya ölkələrinin ərzaq təhlükəsizliyinin səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi üzrə reyting sıralamasında aşağıdakı

Daxili bazarın yerli ərzaq məhsulları ilə
özünü təminatmə göstəriciləri

Məhsullar	Özünü təminatmə səviyyəsi , faizlə
Mal əti	92,0
Qoyun əti	99,0
Quş əti	98,6
Yumurta	99,0
Süd və süd məhsulları	80,0
Taxıl	80,0
Tərəvəz	60,0
Kartof	90,0
Bostan məhsulları	100,0
Meyvə və giləmeyvə	120,0
Üzüm	98,0
Şəkər və şəkərdən hazırlanan məhsullar	170,0
Bitki yağları və marqarin	77,0
Kərə yağı	60,0

ölkələr (o cümlədən, Azərbaycan Respublikası) ərzaq təhlükəsizliyi indeksinə görə qabaqcıl mövqedə olmuşlar (Cədvəl 1). Aparılmış təhlildən də göründüyü kimi 2018-ci il üzrə ərzaq təhlükəsizliyi üzrə sıralamada Singapur 85,9 balla ən yüksək yerdə olmuş, ABŞ isə isə 85,0 balla 4-cü yerdə, Hollandiya isə 84,7 balla 5-ci yerdə olmuşdur [10]. Ölkəmizlə müqayisədə regional dövlətlərin yeri isə məsələn, Rusiyada bu göstərici 42-ci yer olmaqla 67 bal, Türkiyədə isə 48-ci yer olmaqla 64,3 bal təşkil etmişdir (Şəkil 1).

140 ölkə arasında Azərbaycan üzrə bu göstərici 56-cı yer olmaqla 58,2 bal təşkil etmişdir. Aparılmış təhlillər onu göstərir ki, ölkəmizdə ərzaq təhlükəsizliyinin təmini istiqamətində hələ də bir sıra problemlər vardır. Onlara əsasən idxal sahəsində gündəlik ərzaq və kənd təsərrüfatının məhsullarının həcmi hər il artmasını, regionlarda kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının yüksək səviyyədə təşkil olunmamasını, bu sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin zəif olmasını göstərmək mümkündür. Qeyd edək ki, məhz bu sahədə ciddi tədbirlər görməklə beynəlxalq reytinglər üzrə ölkəmizin mövqeyini yüksəltmək mümkündür.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi kompleks yanaşma tələb edir və bu sistem ərzaq bazarında sabitliyin formalaşması ilə bilavasitə bağlıdır. Ərzaq bazarının maddi əsasını isə kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının istehsalı təşkil edir. Bu baxımdan, ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin strukturunda istehsal aspekti önəmli yer tutur. Ərzaq təhlükəsizliyinin istehsal aspekti, ilk növbədə təbii-iqlim şəraitindən, torpaqların münbitliyindən, səmərəli meliorasiya-irriqasiya tədbirlərinin kompleks şəkildə həyata keçirilməsindən bilavasitə asılıdır. Ərzaq təhlükəsizliyinin istehsal aspekti aşağıdakı göstəricilərlə xarakterizə olunur:

- kənd təsərrüfatının potensial imkanlarını xarakterizə edən aqro-potensial göstəricilər;

- kənd təsərrüfatı istehsalının iqtisadi göstəriciləri və gəlirliliyi;

- kənd təsərrüfatına dövlət büdcəsindən verilən dotasiyanın həcmi;

- kənd təsərrüfatı istehsalçılarının əmək haqlarının iqtisadiyyat üzrə orta əmək haqqının strukturunda xüsusi çəkisi və ya aqrar sahədə gəlirlilik səviyyəsinin iqtisadiyyat üzrə orta gəlirlərlə müqayisəsi”

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasında son dövrlərdə ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və daxili bazarın anoloji yerli məhsullar hesabına təmin olunması istiqamətində həyata keçirilən məqsədyönlü fəaliyyət, məhsul istehsalçılarına verilən subsidiyalar, uzunmüddətli vergi güzəştləri və digər tədbirlər nəticəsində - ən mühüm ərzaq məhsulları ilə özünü təminatmə göstəriciləri xeyli yüksəlmişdir. Bunu isə, aşağıdakı cədvəldən müşahidə edə bilərik (Cədvəl 2) :

Rəsmi statistikaya əsaslanan cədvəl məlumatlarından göründüyü kimi, bu gün əsas yeyinti – qida məhsullarının əksəriyyəti üzrə özünü təminatmə səviyyəsi normaldır və 100%-lik həddə yaxınlaşır. Hətta şəkər və şəkərdən hazırlanan məhsullar, həmçinin meyvə - giləmeyvə, tərəvəz və bostan məhsulları üzrə bu göstəricilər 100% - dən də artıqdır. Lakin, taxıl məhsulları, yağlar (kərə, bitki yağları və marqarin) üzrə bu prosesdən danışmaq hələ tezdir [11]. Hesab edirik ki, mövcud sahənin inkişafını nəzərdə tutan Strateji Yol Xəritəsinin nəzərdə tutulmuş qaydada səmərəli icrası nəticəsində mövcud durum daha da yaxşılaşacaq və Azərbaycanın kənd təsərrüfatının əvvəlki şan – şöhrəti özünə qaytarılacaqdır.

Ərzaq təhlükəsizliyi bütövlükdə qlobal səviyyəli mühüm problemdir. Bu baxımdan, iqtisadi inteqrasiya əlaqələri daha güclü olan ölkələr ərzaq probleminin həllində birlikdə və düşünülmüş hərəkət etməli, qarşıya çıxan bütün çətinliklərin qptimal həllində bir - birinə yardımçı olmalıdırlar. Düzdür, qarşılıqlı əlaqədə olan müxtəlif ölkələr ərzaq təhlükəsizliyi problemlərini həll etmək üçün bu əlaqələrdən istifadə edirlər. Lakin əsas məsələ - daxili bazarı xarici müdaxilədən qorumaq və yüksək səviyyəli ərzaq təhlükəsizliyini təmin etmək üçün, ixrac olunacaq ərzaq məhsullarının rəqabətə davamlı olması probleminin həll olunmasıdır [7]. Görünsüyü kimi, ərzaq təhlükəsizliyi həm də milli - iqtisadi təhlükəsizliyin əsas və prioritet istiqamətlərindən biridir. Milli səviyyədə problemin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, birincisi, daxili bazarda yerli ərzaq məhsulları üstünlük təşkil etsin, idxal tədriclə azaldılsın və idxal olunan məhsullar ölkədə istehsal edilsin. İkincisi, ölkənin bütün əhalisi ehtiyacını ödəmək üçün tələb olunan bütün ərzaq məhsullarını əldə etmək imkanında olsun, əhalinin gəlirləri və mövcud qiymətlər bu tələbatı ödəmək səviyyəsində olsun. Üçüncüsü də,

əhalinin ehtiyacları yüksək keyfiyyətli, ekoloji cəhətdən təmiz, sağlamlığa təhlükə törətməyən, genefonda ziyan (zərbə) vurmayan məhsullarla davamlı təmin edilsin, sağlam həyat tərzinin formalaşdırılmasının təminatçısı rolunda çıxış etsin [8].

Ərzaq təhlükəsizliyi iqtisadi və siyasi mənə daşıyan kompleksanlaşdırma olub, hər bir ölkə vətəndaşının həm fəal, həm də sağlam dolanışıqları üçün lazımı miqdarda ərzaqla təminatı deməkdir. Beynəlxalq təcrübədə ərzaq təhlükəsinin xroniki və müvəqqəti ola bilməsi qənaətinə gəlinmişdir. Bu təhlükə əslində o zaman baş verir ki, qida məhsullarını əldə etməyin mümkün olmaması ucbatından (əsasən, pul gəlirlərinin çatışmazlığına görə) həmin məhsulların istehlakı fizioloji tələbatı qaneetmir və ya lazımı miqdarda ərzaq istehlakı baş vermir. Ərzaq məhsullarının qiymətlərinin vaxtaşırı olaraq yüksəlməsi isə, aqrar sahədə məhsul qıtlığı və ya gəlirsəviyyəsinin azalması nəticəsində bu məhsullarından istifadə imkanlarını azaldır ki, bu da əslində qeyri - sabit, müvəqqəti ərzaq təhlükəsinin baş verməsinə şərait yaradır [7].

Düzdür, müxtəlif iqtisadi ədəbiyyatlarda həm xroniki (davamlı), həm də müvəqqəti (qeyri - sabit) ərzaq təhlükəsi ilə yanaşı, potensial ərzaq təhlükəsinin mövcudluğu da qeyd olunur və göstərilir ki, istənilən dövlət baş verə biləcək beynəlxalq iqtisadi böhranlara, mövcud aqrar bazar konyunkturunun pisləşməsinə və baş verə biləcək ticarət müharibələrinə hazır olmadıqda - potensial ərzaq təhlükəsi nəinki mürəkkəbləşə, hətta xroniki təhlükəyə çevrilə bilər. Deməli, özünü təmin etmə əmsalı aşağı olduqda, aqrar-ərzaq məhsullarına olan tələbatı ödəmək məqsədilə, xarici bazarlardan müvafiq məhsul idxalı mümkün olmadıqda, hər bir ölkə öz əhalisini zəruri ərzaq məhsulları ilə təmin edə bilmədiyi üçün, ərzaq təhlükəsizliyi problemi meydana çıxır" [9].

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin əsas istiqamətləri. Aqrar sahənin modernləşməsi və dayanıqlı inkişafında, həmçinin mövcud ərzaq təhlükəsizliyinin səmərəli həll olunmasında strateji planlaşdırma da mühüm rol oynayır. Ümumiyyətlə, strateji planlaşdırma dedikdə, modernləşən və inkişaf edən bazar münasibətləri şəraitində təsərrüfat qurumlarının məqsədləri ilə imkanları arasında tarazlığın işlənilməsi və qorunub saxlanması prosesi nəzərdə tutulur. Strateji planlaşdırmanın məqsədi - təsərrüfat subyektlərinin davamlı inkişafını və apıcı mövqeyini nəinki qoruyub saxlamaq, həm də onun daha da möhkəmləndirilməsini təmin edə bilən mühüm, perspektivli istiqamətlərin müəyyən edilməsindən ibarətdir. Strateji planlaşdırma daha geniş termin olan "strateji idarəetmə"nin mühüm tərkib hissəsidir. İdarəetmədə adətən onun aşağıdakı ümumiləşdirilmiş funksiyaları öz əksini tapır: planlaşdırma; təşkilatçılıq; stimullaşdırma; nəzarətçilik.

Strateji planlaşdırmadan söhbət getdiyi zaman,

onların hər birində az və ya çox dərəcədə mühüm strateji istiqamətlər əks etdirilir. Lakin bu daha çox planlaşdırmaya, ilk növbədə isə, onun xüsusi növü olan strateji planlaşdırmaya aid olunur".

Bu sahədə aparılan araşdırmalar nəticəsində belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycanda ərzaq təhlükəsizliyini gücləndirmək məqsədilə qida sənayesində kiçik və orta sahibkarlıq vahidlərinin modernləşdirilməsi prosesi daha da sürətləndirilməlidir. Bir tərəfdən, yerli qida sənayesi şirkətlərinin inkişafı təqdirdə layiqdir. Amma bu sahədə rəqabətin gücləndirilməsi hələ də çağırış olaraq qalır. Rəqabət prosesi həm qida sənayesində modernləşdirmə və səmərəliliyin artırılmasına və beləliklə, ərzaq qiymətlərinin ucuzlaşmasına və keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılmasına gətirib çıxaracaq, digər tərəfdən isə kənd təsərrüfatı istehsalını da stimullaşdıracaq. Çünki dəyər zəncirində kənd təsərrüfatı məhsulları sonrakı pillədə qida sənayesində emal edilir. Bəzən kənd təsərrüfatı istehsalçıların emal müəssisələrinin tədarük qiymətlərindən şikayətlənməsi təsadüfi deyil. Kənd təsərrüfatı istehsalçıları seçim imkanı olmayanda istehsal etdikləri məhsulu geniş təkrar istehsalı təmin etməyən qiymətə satmağa razı olurlar ki, nəticədə ərzaq təklifi azalır və proses ərzaq təhlükəsizliyinə mənfi təsir göstərir. Buna görə də Azərbaycan dövləti içki və tütün də daxil olmaqla qida sənayesində kiçik və orta sahibkarlığın modernləşmə cəhdlərini dəstəkləməklə ərzaq təhlükəsizliyinə töhfə verməkdə davam edir [4].

"Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi"ndə Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı sektorunun yüksək rəqabət qabiliyyətinə və dayanıqlı inkişafına nail olmaq üçün mühüm strateji məqsədlər (rəqabət üstünlüyü olan aqrar məhsulların regional və sahəvi inkişafı, bu məhsulların istehsalçıların istehsal vasitələrinə, informasiya-məlumat xidmətinə, müxtəlif bazarlara çıxışının asanlaşdırılması, aqrar sahədə fermer tərəfdaşlığının təşəkkülü və inkişaf etdirilməsi, aqrar biznesin və məhsul emalının davamlı inkişaf etdirilməsi, aqrar sahədə elm və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi yolu ilə rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı sektorunun formalaşdırılması, həmçinin ətraf mühitin səmərəli qorunması, mövcud resursların mühafizə edilməsi məqsədilə, iqlim dəyişikliklərinə uyğunlaşan kənd təsərrüfatının inkişafı, həmçinin su və torpaqdan istifadənin səmərəliliyinin yüksəldilməsi üçün innovativ texnologiyaların tətbiqi yolu ilə aqrar sahədə davamlı irəliləyişin təmin olunması istiqamətində sistemli tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Bu məqsədlərlə yanaşı, nəzərdə tutulmuş strateji hədəflərdə də milli ərzaq təhlükəsizliyinin dayanıqlılığının və bununla yanaşı, ölkə əhalisinin ərzağa əlyətərliyi təmin edilməsi istiqamətində sistemlik

tədbirlərin aparılması planlaşdırılmışdır. Bunlara aşağıdakılar aiddir:

- ilk növbədə, Azərbaycan Respublikasında Ərzaq Təhlükəsizliyi üzrə müvafiq Komissiyanın məqsədyönlü şəkildə təşkil olunması imkanlarının dəyərləndirilməsi;

- mövcud şəraiti və potensial durumu nəzərə almaqla, respublika əhalisinin ərzaq məhsulları ilə təmin olunmasının davamlılığı baxımından baş verə biləcək risk hallarının düzgün təhlili və dəyərləndirilməsi üçün, ardıcıl yoxlama - monitoring tədbirlərinin həyata keçirilməsi;

- daha məntiqli və rəsonal fizioloji normaların tərtib və təsdiq edilməsi, eyni zamanda buna uyğun olaraq, əhalinin zəruri ərzaq məhsulları üzrə həm cari, həm də perspektiv tələbatının mövcud həcm və ödəniş səviyyəsinin davamlı şəkildə təhlil edilərək, qiymətləndirilmə sisteminin təşkil edilməsi

- Ərzaq təhlükəsizliyinə nəzarət sahəsində müxtəlif orqanların fəaliyyəti prosesində təkrarçılıq hallarının aradan qaldırılması yolu ilə daha səmərəli və etibarlı tənzimləmə sisteminin formalaşdırılması və s.

Fikrimizcə, bu gün kənd yerlərində zəruri infrastruktur elementlərinin hələ yetərli şəkildə olmaması - mövcud işçi qüvvəsinin, xüsusən də gənc əmək ehtiyatlarının kəndlərdə qalıb yaşamasını və əsas iqtisadi fəaliyyət sahəsi olan kənd təsərrüfatı sahəsində fəaliyyət göstərməsini çətinləşdirir. Bu proses həm də kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və ərzaq təminatına mənfi təsir göstərir. Odur ki, nəzərdə tutulan aqrar siyasət strategiyasında kənd təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrinə, xüsusən də zəruri infrastruktur xidmətlər və ərzaq istehsalı, emalı, daşınması, istehlakçılara vaxtında çatdırılması ilə məşğul olan yarım sahələrin kompleks inkişaf etdirilməsinə daha çox diqqət yönəldilməsi mühüm amil kimi öndə durmalıdır və s.

Nəticələr. Ümumiyyətlə, aparılmış təhlil onu göstərir ki, milli iqtisadi təhlükəsizlik sisteminə ərzaq təhlükəsizliyinin rolunun daha da gücləndirilməsi və ərzaq bazarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur [8]:

- ölkə üzrə cəmiyyətin sosial sabitliyinin və vətəndaşların ərzaq məhsullarına olan tələbatının daha yüksək səviyyədə təmin olunması;

- regionların kənd təsərrüfatı sahəsində potensial imkanlarından səmərəli istifadə etməklə, ərzaq məhsulları sahəsində idxaldan asılılığın aradan qaldırılması;

- müvafiq istiqamətdə ərzaq bazarı üzrə idxal və ixracını strukturunun səmərəli şəkildə yerli istehsalçıların mənafeyinə uyğun balanslaşdırılması;

- regionlarda kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları üzrə daxili istehsal sahələri üzrə fəaliyyətin təşviqləndirilməsi;

- ərzaq bazarı üzrə etibarlı ərzaq təminatının yaradılması və möhkəmləndirilməsində ehtiyat imkanlarının tam istifadə olunması;

- ölkədə ərzaq təhlükəsizliyinin səviyyəsini müəyyən etmək üçün kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin təyin olunması;

- ölkə üzrə ərzaq təhlükəsizliyinə təsir edən daxili və xarici amilləri müəyyən etmək;

- ərzaq istehsalçıların, yerli istehlakçıların iqtisadi maraqlarının yerli və xarici ərzaq bazarında qorunması;

- milli ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi bağlı tədbirlər sisteminin və onların həyata keçirilməsi mexanizminin təşkili;

- milli ərzaq bazarının qorunması məqsədilə, ərzaq təhlükəsizliyi sahəsində yeni strategiyaların, planların, proqramların hazırlanması;

- ərzaq bazarına, eyni zamanda ərzaq məhsullarının istehsalı və idxalına, ərzaq fondunun fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsi;

- regionlar ərzaq kompleksi üzrə ümumi elmi-texniki siyasətin reallaşdırılması;

- vətəndaşların yüksək həyat səviyyəsi üçün zəruri yaşayış minimumunun təmin olunması;

- respublikada istehsal olunan ərzaq məhsullarının və daxili ərzaq bazarında satılan ərzaq məhsullarının keyfiyyətinin dövlət standartları sisteminin tələblərinə uyğunluğunun təmin olunması;

- regionlarda ərzaq ehtiyatlarının optimal olaraq planlaşdırılması və formalaşdırılması;

- respublikada rəqabətqabiliyyətli ərzaq məhsulları istehsalının və daxili ərzaq bazarında satışının optimal səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsi;

- ixracönlü kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının genişləndirilməsi;

- ölkə üzrə ərzaq bazarında marketinq araşdırmalarının intensivləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi [9];

- kənd təsərrüfatının maddi-texniki təminatının və servis xidmətlərinin yaxşılaşdırılması;

- regionlarda heyvandarlıq və quşçuluq sahələrinin inkişafının genişləndirilməsi;

- ərzaq bitkilərinin seleksiyası və toxumçuluq işinin təkmilləşdirilməsi;

- regionlarda əkin strukturunun optimallaşdırılması, ərzaq və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı üzrə regionların ixtisaslaşdırılması və s. ;

1. Abbasov B.X. Ərzaq təhlükəsizliyinin aktual problemləri, Bakı: Elm, 2005, 255 s. 2. Aliyev İ.H.; Soltanlı İ.Q., Aqrar sahənin modernləşməsi və rəqabətqabiliyyətinin təmin olunması problemləri, Bakı: Avropa, 2017, 428 s. 3. Əliyev R.M. Aqrar bazar və ərzaq təhlükəsizliyi məsələləri, Bakı: Elm, 2003, 195 s. 4. İbrahimov İ.H. Aqrar iqtisadiyyatın aktual problemləri, Bakı: Elm, 2002, 254 s. 5. Qəmbərova R.M. Daxili ərzaq bazarının qorunmasının sosial-iqtisadi əhəmiyyəti, Bakı: Avropa, Elmi Əsərlər, №2, 2015, s.23-24. 6. Алтухов А.И. Развитие продовольственного рынка России: в 2 ч. / А.И. Алтухов, Г.И. Макин, М.А. Бабков -М.: АгриПресс, 1999/2000, 450 с. 7. Анфиногентова А.А. и др. Продовольственная безопасность России: проблемы и перспективы. Саратов, 2004. - 240 с. 8. Бесплахотный Г.В. Концепция развития аграрного сектора // Рыночная трансформация сельского хозяйства: десятилетний опыт и перспективы. М.: Энциклопедия российских деревень, 2000- 399 с. 9. Боев В.Р. Продовольственная безопасность СНГ: выбор альтернативы на пороге XXI века / В.Р. Боев, Е.Е. Румянцева, В.А. Дадалко. — М.; Минск.: Армита-Маркетинг. Менеджмент, 1998. — 444 с. 10. <http://foodsecurityindex.eiu.com/> 11. www.stat.gov.az/aqrar_sector_2018

Роль аграрного сектора в обеспечении продовольственной безопасности

М.Т.Аббасзаде

В статье рассматривается роль аграрного сектора в обеспечении продовольственной безопасности. В современном мире проблема продовольственной безопасности постоянно находится в центре внимания международных организаций. В настоящее время продовольственная безопасность является неотъемлемой частью национальной экономической безопасности каждого государства. Продовольственная безопасность формирует социально-экономических возможностей для обеспечения стабильности в стране, реализация экономических мер. В статье выявляются существующие проблемы и определяются пути их устранения.

Ключевые слова: валовой внутренний продукт, экономический рост, экспорт, интеграция, глобализация, экономика

The role of the agrarian sector in ensuring food security

M.T.Abbaszade

The article examines the role of the agrarian sector in ensuring food security. In the modern world, the problem of food security is constantly in the focus of international organizations. At present, food security is an integral part of each state's national economic security. Food security, ensuring stability in the country, implementation of economic measures, etc. forming socio-economic opportunities for addressing issues. The article identifies existing problems and identifies ways to eliminate them.

Key words: gross domestic product, economic growth, export opportunity, integration, globalisation, economy